اروابناد محمد علم بڅرکی زموږ دهیوادنامتواو پیاوړې ملي، سیاسي، ټولنیز، ادبي او فرهنګي شخصیت

زموږ ګران هیواد افغانستان دسترو ننګیالیو، میړنیو، توریالیو او اتلانوټاټوبې دی . همدوی وو، چې د تاریخ په اوږدو کې یې د بلوسګرو او دښنو ګوزارونو پر وړاندې خپلې سینې ډال کړې ، اودخپل هیواد د ژغورنې، ملي ، سیاسي خپلواکۍ، آزادۍ، سولې، سوکالې، د ملي او ټولنیزو ارزښتونو، دودونو، جالونو، او نورو پیژندنښو د دفاع او خوندیینې لپاره یې په ټوله رښتینولۍ، ټینګ هوډ، او میړانه مبارزه کړې ده، هیواد والو ته یې د ملي یوموټیوالي او هیواد پالنې لوستونه ورکړي دي . تر څنګه یې بیا د کورنیو زور واکانو پر وړاندې د ولسواکې، ملي او سیاسي حقوقو د لاسته راوړنې لپاره قلمي، خیاباني او پارلماني هلې ځلې کړې دي . له دې لامله زموږ رښتیاپال او حقپال هیوادوال د دغو ټولو ملي او تاریخي ستو پر سر ښندنو ملي، سیاسي او فرهنګي کارنامو ویاړي، نمانځغونډې وربانډې جوړوي او یادونه یې ژوندي ساتي . یو له دغو تلپاتې او تلژوندیوسیاسي ، فرهنګي او ملي ستو څخه اروابناد (محمد علم بڅرکی) وو . چې د ژوند زیاته برخه یې د یوه سیاست پوه، ټولنیز پوه، سیاسي جنګیال، فرهنګیال او وتلي لیکوال او شاعر په توګه د خپل هیواد او هیوادوالو د سر لوړۍ او سوکالۍ لپاره ځانګړې کړې او په همدې پاکه مینه یې ډیرې توکیز او مانیز زیانونه او تاوانونه زغملي او ګاللي دي .

ژوند لیک :

ارواښاد((محمدعلم بڅرکی)) د حاجي محمد انور خان زوی دی . په يوه ، ملي، سياسي، ادبي او فرهنګي کورنۍ کې پر (۱۹۲۱) زيږديزکال دسويلي پښتونخوا په ګلستان کلي کي زيږيدلی دی . د ده پلرونه او نيکونه د هغې سيمي مخور مشران اوخانان ول . دی د حاجي سعادت خان لمسی، ديار محمد خان کړ وسی او د روښندل خان کودی دی . روښندل خان داحمدشاه بابا په دربار کې د دفتر مشر وو، او له دې لامله د((عرض بيګي))په نامه ياديده . دبڅرکي صاحب کورنۍ داڅکزيو يوه روښانده او مترقي کورنۍ وه ، چې تل يې د خپلو خلکو په روزنيزواوښوونيزو چارو کې کارنده ونډه درلودلې، دوی د مخکښو او ميړنيو شخصيتونو په توګه په علمي، ټولنيز، سياسي، ملي ، ادبي چارو او بيا سوداګريوو برخو کې ډير اغيزمن نقش او رول لوبولی دی . دبڅرکي صاحب مور (بي بي امينه) نوميده او دعبدالواحدخان پوپلزي لور وه . عبدالواحدخان په ارغستان کې اوسيده او پر خپل وخت د پوهې او نوم و نښان څښتن وو، چې له امير عبدالرحمان خان سره د اړپيچ او اختلاف پر بنسټ د کوټې ښار ته شړونې (تبعيد) شوې وو . د تکړه ليکوال او شاعر ننګيالي بڅرکي لاسوندونو (اسنادو) له مخې بڅرکی صاحب پر (۱۹۲۳) ز. کال په يونيم کلنۍ کې خپله مور له لاسه ورکړه . او پالنه او روزنه يې د انا او نيکه له خوا کيده. خو له بده مرغه پر (۱۹۳۶) ز . کال يې انا د کوټې په ستره زلزله کې وفات شوه. بيا بڅرکی صاحب د خپل پلار او مشر ورور محمدافضل خان په سپارښت له کوټې څخه ګلستان ته ولاړ او هلته د ده په ژوندکې يو نوی بدلون راغی. د ده مشر ورور، چې يوروښاندی، ملي، ټولنيز او سياسي مخکښ بلل کيده ، دخپلې روزنې او پالنې تر اغيز لاندې راوست او دا لاره يې ور برابره کړه ، چې د ګلستان په ښوونځي کې خپلې زده کړې پر مخ يوسي . د دوی دکورنۍ يو شمير غړي لکه عبدالصمدخان او محمدايوب خان اڅکزی نامور سياسي او ملي شخصيتونه تير شوي دي او د کانګرس د ګوند غړي ول . دوی دخپلو ملي او سياسي موخو د دودوني او څرګنداوې لپاره سياسي غونډې او بنداړونه جوړول او دخلکو په راويښولو کې يې ستر اغيز لاره . نو بڅرکي صاحب يې هم تر اغيز لاندې له تنکۍ ځوانۍ راهيسې سياسي لاره راخپله کړې وه . دا چې تر لومړني ښوونځي راوروسته ورته په ګلستان کې دنورو زده کړو د پر مخبيونې شرايط سم نه ول، نو دخپل پلار په غوښتنه کندهار ته ولاړ او د شالمارپه ليسه کې يې دزده کړې کابو تر لاسه کړه . دی د يو غوره او بريالي زده کوونکي په توګه پر (۱۳۱۷) لمريز . کال حربي ښوونځي ته واستول شو، او هلته يې د خپل استعداد په درلودلو سره د پيلوټې په څانګه کې دايتاليا بورس ته و نومول شو، خو له به مرغه د ده پر ځای بل څوک و استول شو . دی پر (۱۳۱۸) ل . کال طب پوهنځي ته ور وپيژندل شو او هلته يې څلور کاله خپلې زده کړې پر مخ بوتلې . څنګه ، چې دی په سياسي او ټولنيز ډګر کې د آزاد اند او واند څښتن وو،نو ورته خورا ګران وه، چې له عسکري شرايطوسره ځان عيار کاندي ، دی هيڅکله د

انساني او ټولنيزې نيمګړتياووپر وړاندې بې توپيره پاتيدای نه شو او د انتقاد ګوته يې ورته نيوله، په دې توګه د پوځي زور واکانو نه خوښيده او دې ته اړ يست ، چې په هغه چوکاټ کې خپلې زده کړې نيمګړې پرېږي . په پای کې هم د دژوند ستونزو او ناخوالو پسې واخيست او له کابل څخه هند ته ولاړو . له هغه ځايه هم د ډيرو ستونزو او تنګسو له لامله کوټی ته راغی او دغلته يې د خپل مشر ورور محمد افضل خان تر سيوري لاندې څه نا څه يو بې ړغ ورږوغه ژوند غوره کړ .

بڅرکی صاحب د خپل ژوند په اوږدو کې تل له ادبي ليکنو څېړنو او پلټنو سره بوخت وو، او له پوهې او ادب سره يې پوره مينه او ليوالتيا درلوده . ده خپله مطالعه لومړي ځل له ناولونو څخه راپيل کړه. د رابرناټ ټاګور ناولونه او آثار يې پيدا کړل او په لوستلو يې خپله علمي او ادبي پوهه لوړه کړه، او همداسې يې د ډاکټر اقبال لاهوري کتابونه هم لوستل . خان عبدالصمدخان اومحمدايوب خان د مولانا ابوالکلام آزاد د آثارو لوستني ته ډير هڅاوه . په دې لړ کې يې د نياز فتحپوري د نګار د رسنيوپه لوستلو، پر ذهني او رواني حالاتو دومره اغيز وښانده چې ((مذهب)) نومی کتاب يې را پښتو کړ.

دبڅرکي صاحب آثار ، ليکني او ژباړني د هيواد دننه اوباندې په يو شمير رسنيو او مهالنيو او په بې شميره کچه په طلوع افغان ، دکندهار اوهيلمند په ورځپانو او مهالنيو او همدا راز په ګهيځ او دکوټې په مجله ، آمو جريده او د احمدشاه باباد‌علمي، ادبي ټولنې خپرني اورګان ملي هينداره او نورو رسنيو کې خپرې شوې دي ، ده دخپل ولس په راويښولو، پرمختګ او ترقۍ په لاره کې د خپل علم او پوهې په رڼا کې نه ستړي کيدونکي هلې ځلې کړي دي .

د ده چاپ شوي او ناچاپ آثار دا دي :

- دښځو تاريخ ته يوه کتنه : خپروونکي داحمدشاه باباعلمي او ادبي ټولنه . پر دې اثر باندې سريزه زمری محقق او پايله ننګيالي بڅرکي ليکلې ده .
- دحاجي محمد انور خان اڅکزي خاطرات : خپروونکي داحمدشاه باباعلمي او ادبي ټولنه . پر دې اثر باندې سريزه استاد حبيب الله رفيع کښلې ده .
- معاصره فلسفه (ژباړه) : خپروونکي داحمدشاه باباعلمي او ادبي ټولنه . پر دې اثر باندې سريزه دوکتور عبدالرشيد جليلي ليکلې ده .
- مذهب (ژباړه) : خپروونکي داحمدشاه باباعلمي او ادبي ټولنه .
- روسي يرغل پر افغانستان : پر دې اثر باندې جعفر خان اڅکزي سريزه کښلې ده .

- افغانستان مې حکمراني پارټی : په اردو ژبه .
- ويښ زلميان د افغانستان يو سياسي تحريک :
خپروونکي افغاني کلتوري ټولنه په هالند کې . په دې اثر باندې سريزه ډاکتر طارق رشاد ليکلي ده . - تاج د رابرناټ ټيکور اثر (ژباړه) :
خپروونکي کابل پوهنتون .پر دې اثر باندې سريزه عبدالشکور رشاد او پوهاند دوکتور مجاور احمد زيار يادونه ليکلي ده . - د سوچه پښتو دوزره (۲۰۰۰)لغاته :
-
سانتيفک ژوند:
- پربيلولوژيکي مسايلو باندې
دايمي قواؤ ...(ژباړه) (
The Paul R. Ehrlich, the cold and dark sagan)
- نړيواله ويره
- پښتو متلونه
ولسي ټوکې
داشعارو ټولګه
پنداو عبرت :
دعربي فيلسوفانو د افکارو ټولونه
يادابنتونه : د بيبلوګرافۍ په توګه په څو ټوکو کې
يادابنتونه : د کرونولوژۍ په توګه په څو ټوکو کې
افغانستان : په انګليسي ژبه

دانقلاب تشريح : د دې اثر په اړه بخرکي صاحب داسي ليکي . ((دا د ښاغلي ګرين برن ټين کتاب دی، چې دجهان څلور لوی انقلابونه لکه : دفرانسي انقلاب، د انګليستان صنعتي انقلاب، د امريکاانقلاب، د روسي سوسياليستي انقلاب يې په يوه علمي توګه په کښې څيړلی . (دغه موضوع و ماته په زړه پورې ځرګنده سوه، نومې وغوښتل چې د پښتو کالي په واغوندم او ويې ژباړم .نوموړی کتاب د پروفيسور ګرين ټين يو په زړه پوري شهکار دی، چې ده په انګريزي ليکلی او په نيويارک کې خپور کړی دی . نوموړی کتاب د تاريخ لوستونکو ته يوه بې ساري ډالۍ ګڼلای سم . په تيره بيا د هغه افغانانوخويندو او ورونو لپاره، چې په انقلابونو کې يوازې سوسياليستي انقلابونه پيژني (.

په درناوی محمدعلم بخرکی .))

- سوړ جنګ (ژباړه)

The cold and the dark (

the world Nuclear war)

- پښتو انګلیسي قاموس :

- ماربیچړیان : په کوټه کې خپور شوی

دی .

- انګلیسي پښتو قاموس نابشپړ :

- روس کا یرغل : په اردو ژبه په کوټه کې خپور شوی دی . په دې اثر سریزه جعفر خان اڅکزي لیکلې ده .

اوداسې یو شمیر نور کتابونه ...

ځېرمه چارې او دندې :

کله، چې پر (۱۹۵۲) ز . کال کې د مارچ پر یودیرشمه دکندهار د ویښ ځلمیانومدیره هیت بندیان شول، بخرکی صاحب هم د ویښ ځلمیانو د فعال غړي په توګه پر (۱۹۵۲) ز . کال د اپریل پر (۱۵ مه) له خپلوملګرو انګار صاحب او حاجي محمد حسین خان سره یو ځای د کندهار په عسکري فرقه کې بندي شو . تر آزادیدو وروسته د امریکایانو په موریسن- کنودسن کمپنې کې کار وکړ. بیا په قادري بس کې د محاسب په توګه دنده پر مخ بوتله . وروسته په ارکوزیا پرزه فروشي کې له صوفي ولي محمد خان سره دمحاسب په توګه پر کار بوخت شو . - همدارنګه یې دکندهار داطلاعاتواو کلتور په ریاست کې د مطبعې دمدیر په توګه ، په کابل کې د اطلاعاتو او کلتور په وزارت کې دپښتوپر مختیا د مدیر په توګه، خپلې دندې تر سره کړې دي . بخرکی صاحب په پای کې له علامه عبدالحی حبیبي صاحب سره یو ځای په یوه لزومي مکتوب تقاعد ته سوق شو . وروسته د عبدالهادي خان بهر سره ، چې هغه هم د ویښ ځلمیانو یو پخوانی غړی وو د غالیو په تجارت پیل وکړ او پر شخصي کارونو بوخت شو. وروسته ، چې د روسانو نظامي حملې پر افغانستان پیل شوې، پلرنې ټاټوبي ګلستان ته ولاړ او هلته یې دځان لپاره په خپلو متو یوکور جوړ کړ، په ګلستان کې له پښتو ادبي بهیر سره یو ځای شو. ګهیځ ادبي مجله هم د بخرکي صاحب تر لارښوونې لاندې خپریده. اوتر هغه راوروسته د خپل مشر زوي (زمری محقق) په هلو ځلو د دنمارک په هیواد کې میشت شو او هلته یې آمو جریده را منځته کړه، د یادونې وړ ګڼم د بخرکي صاحب ډېره مهمه مقاله په دنمارک کې خپره شوه، چې د دنمارکي

پروفیسرانوپام یې ځانته ورواړاوه، هغه لیکنه (ډنمارکي ژبه د پښتو ترله ده) نومیده . پر نوموړې لیکنه باندې په هغه هیواد کې یو علمي سیمنار هم جوړ شو، وروسته بښرکی صاحب هالند ته ولاړ او دخپل زوی ننګیالي بښرکي په کور کې د خپل ژوند وروستی شپې ورځې پای ته ورسولې .

څنګه ، چې بښرکی صاحب د چپ او انقلابي افکارو تر اغیز لاندې وه، د انجمن وطن ګوند غړیتوب یې تر لاسه کړ. د هغه ګوند موخه او مرام د خلکو خپلواکي او آزادي او انګریزي ضد سیاست وو، انګریزانو هم خپل ګوندونه جوړ کړي وو، چې یوه بیلګه یې د مسلم لیګ ګوند وو، په هغه وخت کې د انجمن وطن ګونداو کانګرس ګوندمرام دا وو، چې باید انګریزان بې له قیدو شرطه هندپرېږدي او هندوستان د اسلام په نوم تجزیه نه کړي ، بلوڅواو پښتنو ته باید خپل حق او آزادي ورکړ شي، خوپه دغه مبارزه کې د مسلم لیګ او انګریزانو زور او قدرت زیات وو . نو د انجمن وطن ګوند او کانګرس د سختې ماتې سره مخامخ شول . لنډه دا، چې په پای کې مسلم لیګ او انګریزانو هندوستان تجزیه کړاو د مسلمانانو د احساساتو څخه یې ګټه پورته کړه او د پاکستان هیواد یې د خپل لاسپوڅي محمد علي جناح په مشرۍ رامنځته کړ، چې له همدغې وخت نه په سیمه کې د غمیزو او ستونزو پړاو پیل کیږي . په دغه وخت کې بښرکی صاحب د انګریزانوله خوا تر څارنې لاندې تیکاو وموند او له ګلستان څخه کندهار ته راغی، او دغلته یې خپله نیاومنه مبارزې پر مخه یوړه .

پر (۱۳۲۵)ل . کال کې د ویښ ځلمیانو سیاسي غورځنګ جوړ شو، چې په دې غورځنګ کې ادبي او فرهنګي شخصیتونو زیاتره نقش او اغیز لوبولی دی . دغې غورځنګ په خپل وخت کې د پرمختګ، ترقۍ، دموکراسۍ، برابرۍ او د ملي ګټو د ساتنې بیرغ اوچت ساتلی وو. پر دې تحریک د پښتو ژبې د ادیبانو او پوهانونقش او اغیز د یادونې وړ دی، همدا لامل وو ، چې د دغې غورځنګ وده او پرمختګ په هغه و لایتونو کې، چې زیاتره پښتانه اوسیدل ډیر وه. په کابل کې عبدالروف بینوا ګل پاچا الفت، قیام الدین خادم، ارسلان سلیمي، نور محمد ترکی، فیض محمد انګار، غلام حسن خان صافي، صدیق الله ربتین، حاجي محمدانور خان اڅکزی د دې غورځنګ له بنسټوالو څخه شمیرل کیدل . او همداسې په کابل، کندهار ، ننګرهار او یو شمیر نورو ولایتونو کې د دغې غورځنګ د مشر تابه پلاوي فعال غړي او پلویان دا کسان وو: محمدرسول پښتون، مولوي محمد بهرام خان، علامه عبدالحی حبیبي، عبدالهادي توخي، قاضي عبدالصمد خان، محمد ابراهیم خواخوږی، علامه عبدالشکور رشاد، غلام حسین خان ساپي، غلام جیلاني خان الکوزی، محمدعلم بښرکی، حاجي خدایداد خان، حضرت محمد یوسف آغا، محمد دین ژواک، آغا محمد خان کرزی، محمدحسین خان ریدي، صوفي ولي محمد خان ، پوهاند نوراحمد شاکر، شیر احمد خان، حاجي لعل محمد خان، محمد علي

خان، فتح محمد خان ختګر، نور محمد خان قاضي خيل، غلام محمد خان پوپل، حاجي محمد آصف خان، ناصر خان لعل پوري، محمد طاهر خان صافي، محمد موسی خان شفيق، نيک محمد خان پکتاني، عبدالعزيز خان، عبدالخالق خان واسعي، محمد رسول خان مسلم، عبدالرزاق خان فراهي، محمد نور خان علم، مولوي عبيدالله خان صافي، ګل شاه خان صافي، ظهورالله خان همدرد، محمد شريف خان قاضي، عبدالمنان خان دردمن، مليا آغا، عبدالصمد ويسا، او داسې يو شمير نور ...

د دغې غورځنګ لومړی منشي ښاغلی عبدالروف بينوا او آخري يې عبدلرزاق خان فراهي وو. د دې غورځنګ ن خپرونې دا وې : د انګار اخبار، د ولس اخبار، د ويښ ځلميانو کتاب او داسې يو شمير نور ...

په رښتياسره د ويښ ځلميان په غورځنګ کې عالمان، سياسي، ملي ، علمي، ټولنيز، ادبي او فرهنګي شخصيتونه سره راټول شوي وو، چې په ټول هيواد کې يې د خلکوپه راويښولو، پوهولو او لارښوونو کې ډير لوی نقش او اغيز لوبولی دی . او همدارنګه يې د وخت د دولت فکر سياسي ، ملي، ټولنيز، ادبي او فرهنګي موخوته ور ځير کړی وو. بڅرک صاحب د ويښ ځلميانو د غورځنګ يو مخکښ او فعال غړی وو . ده دخپل غورځنګ د ملي، سياسي علمي موخو ارمانونو په لاره کې په خپل تو ان سره د خلکو په منځ کې د قدر اوستاينې وړ خدمتونه تر سره کړي دي . د ويښ ځلميان سياسي غورځنګ د هيواد په ټولو سيمو کې خپل سياسي فعاليتونو ته دوام ورکړاو دخلکو په راويښولو کې يې خپل اخبار او خپرونې جاري ساتلی وې . لنده دا چې دغې سياسي ګوند ځلور کاله خپل سياسي فعاليت پر مخ يووړ ، چې مرام او موخه يې اصلاحات وو. خو له بده مرغه تر ځلورو کالو وروسته د دغه غورځنګ خپرونې وتړل شوې اويو شمير رهبري غړي يې په پر له پسې توګه بنديان شول . بڅرکی صاحب او د ده پلار هم، چې د دې غورځنګ فعال غړي ول د ځلور کلو په بند محکوم شول . بڅرکی صاحب د دغې غورځنګ د ستونزو په اړه په خپله يوه ليکنه کې داسې کښلي دي :

((...دا، چې ولې د ګوند غړي بنديان سوه وجه يې ښکاره ده، يو خو ويښ ځلميانو سياسي تجربه نه درلودله او په همدغه نوي غورځنګ کې په سياسي لحاظ دومره افراط وو، چې د وخت دولت يې ښه سم دم وار خطا کړ ځو پر ګوند يې فشار او ضربې واريدې کړې د بل پلوه حکومت هم د سياسي تحريک سره نابلد وو، تجربه يې نه درلوده نو ډير ژر وارخطا سو او په زور يې ګوتې پورې کړې، ګوند او دهغه غړي يې په بې رحمۍ سره زندانونو کې بنديان کړه، سخت فشارونه يې پر راوستل او له دولتي پوستونو څخه يې ايسته کړل ....))

کله ، چې بڅرکی صاحب بندي شو، دی په بندي خانه کې هم له ډيرو ستونزو او تکليفونو سره مخامخ شوی وو، په دې وخت کې د ده کورنۍ بې سرپرسته کيږي او ډير سخت او

ستونزمن ژوند تیروي، خو د ده میرمن، چې یوه پیاوړې ښځه وه په ډېره میړانه دخپل
اولادونوسر پرستي کوي ، او د دوی خوراک او پوښاک برابر وي . بڅرکی صاحب هغه
ټولنیز شخصیت وه، چې تل یې له خپلو یارانو سره ډېرې ښې اړیکې لرلې، او په دا
وخت کې، چې دی بندي وو، د ده د لارې او غورځنګ ملګرو علامه عبدالشکور رشاد
او محمد ابراهیم خواخوږي او یو شمیر نورو په منظمه توګه د ده احوال نیوه او د ده
دکورنۍسره یې مرستې کولې . بڅرکی صاحب وروسته له څلورو کالو له زندان څخه
آزادیږي .سره له دې، چې د ده صحي حالات ښه نه وو او ډېر نارغ وو او دخپل کورنۍ
د اقتصادي حالاتو د برابرولو په اړه ډېر پریشان وو، خو بې له دې، چې استراحت
وکړي د خپل ژوند د چارو په سمبالولو یې ځان بوخت کړ . او په څنګ کې یې د هغې
یارانو او دوستانو، چې په بندیخانه کې پاتې وو، په منظمه توګه احوال نیوه او له دوی
سره یې مرستې کولې، چې دا کار د ده د لوړو اخلاقو او میړانو، انساني عواطفو او
احساساتو ښکارندوی وو . بڅرکی صاحب دسیاسي حالاتو او د دولت په اهدافو او
مقاصدو ډېر ښه پوهیده او په راتلونکي ژوند کې یې د یو مترقي دولت په جوړولو کې
خطرونه احساسول، نو همدا وجه وه، چې ده دخپل کورنۍ او هیوادوالو د ژوند په اړه
ډېر فکر کاوه ، په همدې خاطر یې خپله میرمن دې ته وهڅوله ، چې باید زده کړې تر
سره کړي او په ټولنه کې لکه د نورو ښځو په شان په ټولنیزو چارو کې فعاله ونډه
ونیسي، وروسته له ډېرو ستونزو د ده میرمن خپلې زده کړې پای ته ورسولې او د
ښوونکې په توګه وګمارل شوه، چې په دې اړه بڅرکی صاحب داسې وایي :

((... څه وخت چې د ښځو نهضت راپیل شو ما هم د دې وخت څخه ګټه تر لاسه کړه او
په کندهار کې د لومړیو ښځو په کنار کې زما میرمن هم لځ مخې را ووتله او په ټولنیزو
چارو کې یې خدمت د یوې با سیوادې ښځې په توګه راپیل کړ....))

دبڅرکي صاحب درنه میرمن (ساجده)نومیده په یوه مذهبي کورنۍ کې لویه شوې وه، په
مروجو علومو پوره پوهیده او د قرآن شریف حافظه وه، په دیني علومو کې یوه ممتازه
ښځه وه، په دري – فارسي ژبو هم پوهیده . سره له دې، چې زموږ په سنتي ټولنه کې یو
شمیر ستونزې موجودې وې اودي، خو بڅرکي صاحب او د ده کورنۍ د یو روښان لید
خاوندان وو، همدا وجه وه، چې ده خپله میرمن د ښوونې او روزنې ډګر ته راویسته او
خپل توکم او ملګرو ته یې د علمي او منطقي دلایلو پر استناد قناعت ورکړ او ددوی
ښځې هم دغې ډګر ته راووتلې او د ښوونې او روزنې په برخه کې یې خپلو فعالیتونو ته
دوام ورکړ. بڅرکی صاحب د پوهې، علم او لوړو اخلاقو څښتن شخصیت وه، ده د خپلو
خلکو دګټو، سولې،سوکالۍ او نیکمرغۍ لپاره بې ډاره او په میړانه مبارزه کړې ده، او
پر (۱۹۶۵) ز . کال کې یې ولسي جرګې ته ځان کاندید کړ، خو د وخت دواکمنانو په
مداخله بریالی نه شو. کله، چې د وخت دولتونو د دموکراسۍ، د بیان د آزادۍ،

دمطبوعاتو او د ګوندي قوانینو، ژغ پورته کړ، یو شمیر ګوندونه جوړ شول، له هغې ډلې څخه یو هم د مساوات ګوند وه ، چې د محمدهاشم میوندوال په لارښوونه یې خپل فعالیت پیل کړ .، دی په خپل وخت کې، صدراعظم هم وه . نوموړي علاقه لرله، چې د یوې بشپړې دموکراسی پر بنسټ یوحکومت جوړ کړي، نو له دې لپاره یو ټولنیز او سیاسي بنسټ ته ضرورت احساسیده، هغه وو ، چې ده د یو شمیر ملي، سیاسي، ټولنیز، علمي ، ادبي او فرهنګي شخصیتونو سره مشوره وکړه او خپل ګوند یې جوړ کړ . پر (۱۳۴۹)ل . کال د سنبلې په میاشت د بڅرکي صاحب په کور کې د مساوات د ګوند (کنګره) جوړه شوه . په دغه کنګره کې د هیواد نامتوپوهاندو ملي او سیاسي مبارزینو، علمي، ټولنیز، ادبي اوفرهنګي شخصیتونو لکه : محمدهاشم میوندوال، محمد هاشم ترکی، علامه عبدالشکور رشاد، علامه عبدالحی حبیبي، محمدابراهیم خواخوږی، عبدالاحد عارض، ابراهیم عطایي، غلام جیلاني الکوزی، فیض محمدانګار، عبدالصمدویسا، محمدعلم بڅرکي او داسې ځینو نورو سیاسي او پیژندل شویو کسانو په کښې برخه اخیستی وه . په دې کنګره کې په دموکراتیکه فضا کې انتخابات وشول، محمدهاشم میوندوال د رایو په اتفاق دعمومي منشي او محمد علم بڅرکی یې دمرستیال او منشي په توګه وټاکل شول ، او دګوند نوم د مترقي دموکرات (مساوات) ګوند په نوم خلکو ته وروپیژندل شو، او خپل مرام یې د مساوات دجریدې (اخبار)په وسیله خپور کړ.

محمد هاشم میوند وال په خپل وخت کې یوپوه عالم، اودروښانه لیدشخصیت وه، او په هیواد کې د بشپړې دموکراسی غوښتونکی وه . دی په ملي او بین المللي کچه دنامتو او پیاوړي سیاستوال د پوره نوم او نښان خښتن وو. د ده ټولنیز او سیاسي شخصیت دخلکو او ټولنې په منځ کې خپل ځای ځایکی درلود،او ورباندې ګران وو. دهیوادوالو په منځ کې محبوب شوی وه، همدا وجه وه، چې د وخت دولت دی د صدارت له چوکی څخه لیری کړ . په دې وخت کې یو شمیر ګوند غړو له ګونده ووتل او ترینه ولاړل، خو بڅرکی صاحب د پخوا په څیر دیو ښه ملګري په توګه له میوندوال سره خپلې ملي او دموکراتیکي مبارزې ته دوام ورکړ .

پوهاندوکتورمجاور احمد زیار، چې زموږ دهیوادیو نومیالی ژبپوهاند، ادبپوهاند، علمي او اکادیمیک شخصیت دی، په خپله یو لیکنه کې د بڅرکي صاحب د ملي، سیاسي او ادبي شخصیت په اړه داسې وایي :

((...دا به پر ځای پرېږدو چې اروابناد محمد علم بڅرکی د اڅکزي ټبر له یوې یادې ښادې تاریخي کورنی سره تړاو لري چې لږ تر لږه تر سترملي اتل عبداله خان اڅکزي پورې شپږ اووه پښته رانغاړي . سم له لاسه خبره له همدغه ((بڅرکي)) راپیلوو چې د خپل مهال تورتمو او سړو سمځو ګوټونو ته یې څنګه او څومره رڼایي او تودوخې وربخښلې ده . له اروابناد بڅرکي صاحب سره مې تر یو دوو پلاوو زیات لیده کاته نه

وه شوي، خو د ښوونځي او بيا پوهنځي راهيسي يې د ليکنو او ژباړنو يو لړوال اومينه وال پاتې شوی يم او دومره ه مې پيژاند چې دی زموږ د هېواد له هغو ځلاندو او روښاندو سياسي او بياپرمختلليو، او بل اندو (ديگر انديشو) سياسي- فرهنگي څېرو څخه گڼل کېده چې يې له تنکی ځوانۍ د ژوند تر وروستۍ سلگۍ دخپل هېواد او هېوادوالو دپرمختگ او پتمن ژوند وژواک لپاره هلي ځلي کړې او په دغه لارکې يې خورا ډېرې سختې سپورې گاللې دي .

د هند د نيمي وچې د پښتنو د ازادييال((انجمن وطن))گونده رانيولې تر ((ويښ ځلميانو)) او بيا ((مساوات)) گوندد غړيتوب له لارې يې په ډله ييزه مبارزه کې هم، د نورو ډېرو پر خلاف په هماغه سپېڅلي ملي- انساني موخه او ارمان کارنده ونډه اخېستې، بې له دې چې د څوکی او پوړی تمه او اسره ولري . په تېره په مساوات کې چې ميوند وال صاحب يې د خپل صدارت پر وخت بنسټ اېښی وو او تر وزارتونو پورې يې نوروته ډېر څه ورکړل .

په وروستيو کې يې د ډنمارکی او پښتو ترمنځ د نژدي خپلوی په تړاو له هاندو هڅو خبر شوم، که څه هم دا د ژېبوهنې او بيا د ساينټيفيکي تاريخي- پرتليزې

او ورسره ورسره فونو- اېټيمولوجيکي ځانگې سکالو(موضوع) وه، خو دهغه ارواښاد دفرهنگي مندو تړرو ښکارندويې يې کوله او په تېره داچې د د واړو هېوادو او وگړوو تر منځ يې د دوستانه اړيکو او پوهاوي لپاره يوه په زړه پورې چاره پرځای کړه .

دگران انجنير صاحب مسعود مننډوی يم چې د هغه ارواښاد په اړه يې ښايسته ډېر څه نوي وړاندې کړل او ماته يې هم ددغه لنډ يادښت ويأړ را په برخه کړ.

د هغه ستر انسان ياد دې تلژوندی او تلپاتې وي!))

پوهاند دوکتور م .ا. زيار

اکسفورډ (١٢/٢٠١١/١)

پر (١٣٥٢) ل . کال د سرطان پر (٢٦) نيټه شاهي رژيم له منځه ولاړ او د سردار محمد داود خان په مشرې د جمهوريت اعلان شو . داود خان خپل ملي او مترقي پرو گرام د راديو له لارې خپور کړ، چې په رښتيا سره يو مترقي پروکرام وه . بڅرکي صاحب هم لکه نورو ملي شخصيتونو او گوندونوپه توگه دخپل گوند په استازی خپل ليک سردار محمد داود ته واستاوه . د دې ليک متن دا دی :

((بحضوری عاليقدر رهبر انقلاب ما!

بعد ازآداب مخلصانه ؛

محمد علم بخرکی ولدحاجی محمد انورخان اچکزی بحضورشما چنین عرض دارد.

محترما ؛ از اوانیکه رژیم شرافتمند وبا وقار جمهوریت توسط قربا نی بی مثال شما ورفقای تان نصیب این کشورکردیده سپاس کزاری آن تا ابد بدوش ما خوا هد بود . ولی نا گفته نباید ماند که غرس این نهال جمهوری بر سر زمینی شده است ، که صد ها سال در آن تخم قبیله پرستي ، نفاق وغیره پا شیده شده ، بوی نفاق ، بعلمی وحتی اجنبی پرستی از آن می اید – اعتراف با ید نمود که نمو این نهال نورس درین سر زمین مشکلاتی بسی دارد ، با ید جمهوری ما یک جمهوریت وا قعی ، ملی و دیموکرا تیک با شد.که درآن نما ینده گی رو شنفکران وطن نمایان با شد .

با احترم : محمد علم بخرکی

(١٣٢٥ ل) ....))

اویا دا لیکنه ګورو:

((ښاغلی رئس صاحب دولت،

صحت او بریا لیتوب دي غواړم !

عرض پا نه : دهغه بي ساري فداکاری په وجه چي تاسو اوستاسوملګرومسلط شاهي رژیم زموږ داوږو څه ایسته کی . زه څه؟ ټول ملت دهغه مننه کوي . دا چي جمهوري رژیم په کله خپله هغه اصلي بنه موږ ته را وښوي . اوموږ به دخپلو ارزو ګانو مستحق کیږو – البته ده دغه اوس وخت تقا ضا با ید نه وي ، خو دتیریدونکی (عبوري) او په منځ کي دوره ، چي دشا هي او ائینده جمهوري نظام په منځ کي ده – پر ځینو کسانو په ځانګړې توګه پر ما باندي ډیره ګرانه تما مه ده .

تا سو ته بهتره معلومه ده چي محترم میوندوال زموږ دمترقي ډیموکراټ (مساوات)ګوند مشر او عضوه ده . خو کوم وخت چي میوندوال صاحب ونیول سوو- تر هغه ډیر پخوا زموږ جمیعت د مترقي ډیموکراټ (مساوات) دیوی اعلامیې په ترڅ کي دافغانستان جمهوری نوی رژیم او ستاسو او ستاسو دملګرو فداکاری یې تائید کړي ده . او خپله همکاري یې در سره اعلان کړې وه – او هغه پلټني چي دداخلې وزارت دګوند په ار شیف کي وکړې داسي څه یې تر لاسه نه کړه ، چي ګوند دي دنوي جمهوریت په خلاف کوم څه تر سره کړي وي .

او موږ خپل تصویب په شفاف ډول تاسو ته درلیږلی دی .

په در ناوي ،))

محمد علم بڅر کی

(۱۶/۹/۱۳۵۲ل)

بڅرکي صاحب په دې لیک کې د خپل ګوندپه استازیتوب خپل ملاتړ د داود خان د رژیم نه ، په رسمي توګه، ده ته ورولیږو، چې څو موده وروسته د اطمینان ځواب یې هم تر لاسه کړ. دا هغه وخت دی، چې میوندوال صاحب په یو نړیوال سفر بوخت وه، خو له بڅرکي صاحب سره یې منظم اړیکي لرل . کله ، چې دی د داود خان له رژیم څخه خبر شو نو سم له لاسه یې د عراق نه له بڅرکي صاحب سره تماس ونیوه او خپلې مشورې یې ورکړې .وروسته له سفره میوندوال صاحب خپل وطن ته راغی او په وطن کې یې د داود خان رژیم ټینګ ملاتړ اعلان کړ، او کوشش یې کاوه، چې د داود خان د ملي او مترقي سیاست بنه پلوی وي . خو دیو شمیر عواملو پر بنسټ وروسته له یو څو وخته، دی او د ده یو شمیر د ګوندغړي یې د کودتاچیانو په نوم بندي کړل ، یو له دغوکسانو څخه بڅرکی صاحب هم وو . د وخت دولت ډیر کوشش وکړ چې پر دوی اسناد را ټول کړي، خو هیڅ څه شي پیدا نه کړل، او وروسته له ډیرو پوښتنو یې بڅرکی صاحب آزاد کړ، خو بڅرکی صاحب دیو وفاداره ملګري په توګه دخپلو ملګرو او دمیوندوال څخه یې په میرانه دفاع وکړه . دوخت دولت بڅرکی صاحب په پرله پسې توګه د تحقیق لپاره راغوښتو . پڅرکی صاحب له دغو تحقیقاتو نه ستړی شو او خپل ګران دوست محمد ایوب خان سره یې اړیکي ونیوې او دا ټول داستان یې ده ته تشریح کړ. محمد ایوب خان د سردارمحمد داودخان سره ولیدل او د ده په اړه یې پوره معلومات ورکړ، کله، چې داود خان وپوهیده، چې بڅرکی صاحب دحاجي محمد انور خان زوی دی او یو ملي او ټولنیز شخصیت دی نو سم دلاسه یې هغوو مراجع وو ته ، چې دی یې تحقیق ته راغوښتو دستور ورکړ ، چې نور دی په عذاب نه کړي .

همداسي کله ، چې د نورمحمد تره کي رژیم راغی، بڅرکي صاحب د ده رژیم سره خپل ملاتړ اعلان کړاو خپل ملي او ټولنیز موخې او دخلکو ستونزی یې د خپل استازي په لاس مشر تابه ته ور ور سولي ، خو چا ورته پاملرنه ونه کړه، بیا یې یو لیک وکیښ او نورمحمدتره کي ته یې سیده ورولیږه، په دې متن :

((دافغانستان دډیمو کرا ټیک جمهوري انقلابي شورا ریس نور محمدترکی،

د غویي داوومي انقلاب چې یو ملي ډیمو کرا ټیک انقلاب دی – دهیواد ټول متر قي عنا صر په ویا ړي .او هیله ځیني لري؛ چې زمونږ په ګران هیواد افغانستان کي به دامپریا لیزم او فیوډالیزم کمبله په هر اړ خیزه توګه ورټوله کي .

زه دافغانستان د مترقي سنګر د یوه فرد په تو ګه چې بې شمیره کړاوونه مې په دې لاره کې ګاللي دي .تا سو او ستاسو ملګرو ته مبار کي وایم .

او هیله مې داده چې نوی افغانستان دسولې – پرمختګ – ملی پیوستون دلاري مل سي .

په درناوي))

محمد علم بخر کی

(۲۳/۲/۱۳۵۷) ل

دطالبانو په واکمنۍ کې ، بخرکي صاحب ډیرې هلې ځلې وکړې ، چې په هیواد کې د ټولو افغانانو سیاسي شتوالي، ملي هویت اوملي یوالي غبنتلی او تضمین شي او زموږ هیوادوالوته سوله اوسوکالي ور په برخه شي . ده له یوشمیرمهمواوبا صلاحیتو رهبرانو سره، چې د طالبانو په رژیم کې یې ډیر لوی نقش درلود دهیواد پر مختلفو سیاسي ، ملي ، ټولنیز، علمي، ادبي او کلتوري برخو کې خبرې اترې وکړې . اوخپل وړاندیزونه یې، چې د نیوکو څخه ډک اړخونه یې هم لرل په ډیره میرانه دوی ته وړاندې کړل، تر هغه ځایه چې د بخرکي صاحب ملي ، ټولنیز، دروندواو سپیڅلي شخصیت دغو رهبرانو ته معلوم وه، دوی د بخرکي صاحب خبرې او وړاندیزونه په ډیره سړه سینه او ورین تندي واوریدل، او ده ته یې اطمینان ورکړ، چې دشرایطو سره سم هڅه کوو د تاسو ټول انساني، ملي ، اخلاقي او ټولنیز وړاندیزونه په پام کې ونیسو. لنده دا، چې بخرکي صاحب دخپل ژوند تر آخري سلګې پورې د هیواد او هیوادوالو دملي ، سیاسي او ټولنیزو ګټو په اړه خپل ژغ په ډیره میرانه جګ کړې دی، او خپل عقاید او نظریات یې په عالمانه او صادقانه توګه په ډیر پوخ استدلال او منطق سره خلکو ته، مقاماتو ته، رهبرانو ته رسولي دی .او په دې لاره کې یې بې ډاره مبارزه کړې ده .

بخرکي صاحب په خپل وخت کې ډیرې زیاتې لیکنې کړي دي . ده د نثر په برخه کې زیات کار کړی دی، خوتر څنګ یې شعر هم لیکلی دی .دی دشعرونومکمل دیوان لري، چې تر اوسه نه دی چاپ شوی . دی پر (۱۳۲۵) ل . کال کې، چې لا ځوان وه خپل د زړه احساسات اوعواطف یې دشعر په ژبه بیان کړي دي . د ده لومړی شعردا وو:

ساقي راسه ته وماته، دا جام یوسه وخپل خدای ته

امانت یې بیرته ورکه، ورته وایه! اسلام نه سته

هغه جام کې چې اسلام

وو، تا ورکړی او وه چاته

تش ګیلاس یې دی پرې ایښی، دا دما څه واخله بیرته

او دشعر نورې بیلګې یې دا دي :

ښځه

دجهان په ټول کړو کي چي افضل دی

دادښځي احترام دی چي اکمل دی

دانسان بقاپه مورده چي رشتیاسي

دادخورپه مینه وروړکوره اتل سي

چي نغری باندي جوړیږي داخوداده

دا ددي په مینه ټول بهیراجمل دی

دغیرت اودعزت محــــک په دې دی

هرپښتون دپاکي میني ئې محصل دی

دادمیني خـــــــــزانه پرمینه ښه ده

چي په مینه دمیرمني ،کورعسل دی

په نړی کي غیرتمنده قوم هغه دی

چي پیغوروړته دښځي لوی اجل دی

په عزت او عقیدت که ورته ګورې

احترام وپرستش دې ته اټکل دی

ددنیا په نعمتوکي اول داده

په بقا کي دبشرمي دااصل دی

که دټول عالم ښادي سره یوځای کې

نه بې ټول سي ، نې لنګر، نه ئې بدل دی

په عزت که ئې څوک پوه نه دی جاهل دی

جاهل څه؟ چي دی په اصل کي اجهل دی

پیژندنه دانسان په مینه کیږي

دادي مينه ترټولوښه عمل دی

انسانان چي سره اوسي مـــورئې داده

که دمور عزت ځوک نه لري ارزل دی

چي دخور په مينه ځوک پوهيدی نه سي

انسان نه دی دی په اصـــــــل کي خډل دی

زه بځرکی يم حيران چي ځي وبولم

ددنيا و مــــا فيها مي داازل دی

....

اويا:

دعبدالروف بينوا صاحب په ياد

خـــــا طـــره د بينوا د ، بينوا

ځوکليدل دي ، ياديد ل دي بينوا

په خوب کي ورغلی وم زيارت ته

چـــــي ز يا ر ت بې زه کوم دبينوا

پوښتنه مې د ګور وکړه دخلکـــو

چيري ښخ دی پرديس سوی بينوا

په افسوس آرمان دې خلکووويله

دلته ښخ دی پرديس سوی بينوا

تصورکي سومه غرق دی سو حا ضر

پـــه خـــندا را ځـــخــه ولاړی بينوا

شناخته نه وه جوړه سوې پر مزار

د يـــــا را نـــو ګيله من ؤ بينوا

کوم بنیاد چې دځلمو ده ایښوٸ

نسته ســـــارۍ په تد بیر د بینوا

چې ځلمو ته ووهادي په خپل کلام

پیغمبر دانـــــقـــلاب و و بیـنـوا

(غلی شانته انقلاب) وو د ویلی

ټول ملــت اما ده با ش کی بینوا

محفل کې یوه شمع وه روښانه

هســـــي شمعه د محفل وه بینوا

په خندا به یې محفل تازه کیدی

را خه ولاړې په ارمان ته بینوا

بخرکي یاران ډیر ولاړه وګور ته

هر یو یار مې لکه یار دی بینوا

کلتوري بخرکي صاحب دخپل ژوند په وروستیو شیبوکې د هالند مېشتې افغاني ټولنې د مشر سلاکار په توګه، داحمدشاه بابا د علمي اوادبي ټولنې ، دملي هینداریې دمشر په توګه خپل ادبي او فرهنګي هلوځلو ته پاینه ورکړ. ده ترپایه له بیلابیلو رسنیو سره اړیکي درلودل، او په ټولوعلمي، ادبي او فرهنګي ناستو ، پوهنغونډو او بنډارونو کې کارنده ونډه اخیسته او دهیواد او نړۍ پر بیلابیلومسایلو په پوره علمي او منطقي واک او ځواک ویناوې اورولې . له امریکا ژغ ، بي بي سي او نورو راديوګانو سره یې هم خپل اندو واند شریکاوه او پر بیلا بیلو سکالوو یې ورسره مرکې تر سره کولې . بخرکی صاحب له دې هر څه سره سره یو دروندخویه، نیک چلندی، زړه سواندی، د ټینګ هوډ خاوند وو .دغه نومیالي د (۲۰۰۳)ز. کال د (۸۳) کلو په عمر دخپل پاک سپیڅلی زړه په دریدوسره په هالیند کې له نړۍ څخه د تل لپاره سترګې پټې کړې .

روح دې يې ښاد وي !

د ده له مرګه وروسته د ټولورسنیو، راډیوګانو، تلویزونونو، مجلو، ورځپاڼو، له خوا د ډیرو سترولیکوالو، شاعرانواو ملي شخصیتونو له خوا د خواخوږۍ او خواشینی پیغامونه خپاره شول . په جنازه کې یې له درستې اروپا څخه دوستانو او مینه والو برخه واخیسته، او خپل د خواخوږۍ پیغامونه یې واورول، او همدارنګه یې په هیواد کې دننه او بهر د ده د مړینې په اړه ټولو یارانو او دوستانو فاتحې واخیستې . ننګیالی بښرکي، چې یو تکړه لیکوال او شاعر دی ، او د محمد علم بښرکي زوی دی، خپلې ساندې دشعر په ژبه داسې انځورلې دي :

د بابا و یــرنه

دامید څرک دآرمان

غروب

اوښکه دبانووه دبانوپرسرچې ولاړه

پرخه دګلاب وه په سهارکې راغه ولاړه

نغمه دیوبلبل سوه په ګل بڼ کې راغه ولاړه

وړانګه دافق وه په په شفق کې راغه ولاړه

***

باغچه وه دنرګیسو په خزان کې راغه ولاړه

ډیوه وه په مجلس کې په رڼاکې را غه ولاړه

کشکې په ګرمی دمحبت نه وای پوه سوی

لمبه دګرداب بله په ګرداب کې راغه ولاړه

***

بښرکی دسکروټوپه انګارکې راغه ولاړه

توده یې داحجره کړه په آرمان کې را غه ولاړه

اوس به موپرمینه یوبښرکی څوک روښانه کړي

څرک دروښنائي سوه په لمبوکې راغه ولاړه

***

ورړمه وه چي پرباغ به يې هميش خيال او نظرؤ

ورړمه دپسرلي وه په نغموکې راڅه ولاړه

اوښکې مې دننګ پرمخ روڼې ، روڼې رواني دي

ولاړه خاطرسوه په لحظوکې را څه ولاړله

اوښکه دېانووه دېانوپرسرچي ولاړه

پرخه دګلاب وه په سهارکې راڅه ولاړه

داروانښاد محمد علم بڅرکي قبر او ډبرليک د ښاغلي ننګيالي بڅرکي له خواجوړ شوی دی.

څلوريزه

مځکي وتاته مو سپارلی امانت يې ساته
دلته لوړ انسان ښخ سوی په عزت يې ساته
د جهانه ګيله مند دی مرور ځيني راغلی
دې هيواد کې مهاجر دی په حرمت يې ساته
شاعر: ننګيالی بڅرکی
ترتيب کوونکی: عبدالقادر مسعود

په دير درنښت او ادبي مينه : انجنير عبدالقادرمسعود